

Sammendrag af anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 98, stk. 1, i Domstolens procesreglement

Dato for indlevering:

5. juni 2023

Forelæggende ret:

Sąd Okręgowy w Warszawie (Polen)

Afgørelse af:

27. januar 2023

Sagsøger:

KCB

MB

Sagsøgt:

BNP Paribas Bank Polska S.A.

Hovedsagens genstand

Søgsmål om konstatering af ugyldigheden af en låneaftale og om betaling af pengebeløb som kompensation for uretmæssigt udbetalte beløb svarende til de betalte låneafdrag.

Genstand og retsgrundlag for anmodningen om præjudiciel afgørelse

Fortolkning af artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugerftaler; retsgrundlag: artikel 267 TEUF.

Præjudicielle spørgsmål

Skal artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugerftaler samt effektivitetsprincippet og ækvivalensprincippet fortolkes på en sådan måde, at disse er til hinder for en fortolkning af nationale bestemmelser, hvorefter:

1. forbrugeren ikke effektivt kan gøre krav mod erhvervsdrivende efter indgåelse af urimelige kontraktvilkår gældende, før forbrugeren afgiver en erklæring om, at han eller hun ikke er enig i, at de urimelige kontraktvilkår skal opretholdes, accepterer at vilkårene ikke skal anvendes og forstår og accepterer de deraf følgende konsekvenser, herunder potentielt, at hele aftalen bliver ugyldig,
2. forbrugeren ikke effektivt kan gøre krav mod erhvervsdrivende om tilbagebetaling af uretmæssigt udbetalte beløb på baggrund af urimelige kontraktvilkår, før den pågældende forbruger fremsætter ovenstående erklæring,
3. forbrugers krav om tilbagebetaling af den uretmæssige ydelse, der er opfyldt på grundlag af urimelige kontraktvilkår, først er forfaldent, når vedkommende fremsætter ovenstående erklæring,
4. den erhvervsdrivende ikke er forpligtet til at betale lovbestemte renter til forbrugeren for forsinkelse ved opfyldelse af ydelsen, før denne erhvervsdrivende bliver bekendt med ovenstående erklæring fra forbrugeren?

Anførte EU-retlige bestemmelser

Artikel 169, stk. 1 i traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde.

Artikel 38 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder.

Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler (EUT 1993, L 95, s. 29 – speciel udgave på polsk, bind 15, kapitel 2, s. 288): 4., 21., og 24. betragtning, artikel 6, stk. 1; artikel 7, stk. 1.

Anførte nationale retsfor skrifter

Republikken Polens forfatning af 2. april 1997: artikel 76 (forbrugerbeskyttelsesprincippet).

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. Nr. 16, pos. 93, som ændret) (lov af 23.4.1964, den civile lovbog)

En retshandel, der er i strid med loven, eller som har til formål at omgå loven, er ugyldig, medmindre en relevant bestemmelse fastsætter en anden retsfølge, særligt den, at de ugyldige bestemmelser i en retshandel skal erstattes med de relevante bestemmelser i loven (artikel 58, stk. 1).

Bestemmelser i en forbruger aftale, som ikke har været genstand for en individuel forhandling, er ikke bindende for forbrugeren, hvis de fastsætter den pågældendes rettigheder og pligter på en måde, som er i strid med god forretningsskik og groft tilsidesætter forbrugers interesser (urimelige kontraktvilkår). Denne bestemmelse berører ikke vilkår, som fastsætter parternes hovedydelse, herunder

prisen eller vederlaget, hvis vilkårene er klart og entydigt formuleret. (artikel 385¹, stk. 1).

Såfremt et kontraktvilkår ikke er bindende for forbrugeren i medfør af stk. 1, forbliver de øvrige vilkår i aftalen bindende mellem parterne (artikel 385¹, stk. 2).

Det afgørende for prøvelsen af, om et kontraktvilkår er foreneligt med god moral, er tidspunktet for kontraktens indgåelse under hensyntagen til kontraktens indhold, omstændighederne ved indgåelse af kontrakten samt øvrige kontrakter, der er forbundet med kontrakten (artikel 385²).

Enhver person, der uden et retsgrundlag opnår en økonomisk fordel på bekostning af en anden person, skal genoprette denne fordel i naturalier og, såfremt dette ikke er muligt, returnere værdien deraf (artikel 405).

Bestemmelserne i de forudgående bestemmelser finder anvendelse navnlig for unødigt opfyldelse (artikel 410, stk. 1).

Opfyldelse er unødigt, såfremt den person, der foretog den, ikke var forpligtet overhovedet eller ikke var forpligtet i forhold til den person, som vedkommende foretog opfyldelsen til, eller såfremt grundlaget for opfyldelsen er ophørt med at eksistere, eller såfremt det tilsigtede formål med opfyldelsen ikke var blevet opnået, eller såfremt den retsakt, som forpligtelsen til at foretage opfyldelsen var baseret på, var ugyldig og ikke er blevet gyldig, siden opfyldelsen fandt sted (artikel 410, stk. 2).

Såfremt fristen for opfyldelsen ikke er præciseret, eller såfremt den ikke følger af forpligtelsens karakter, skal opfyldelsen foretages straks efter, at skyldneren er blevet anmodet om at foretage den (artikel 455).

Såfremt en skyldner foretager en betaling for sent, kan kreditor kræve renter, mens forsinkelsen varer, også i den situation, hvor kreditor ikke har lidt noget tab, og selv om forsinkelsen skyldtes omstændigheder, som skyldner ikke bærer ansvaret for (artikel 481, stk. 1).

(morarentesats) (artikel 481, stk. 2).

Kort fremstilling af de faktiske omstændigheder og retsforhandlingerne i hovedsagen

- 1 I 2007 indgik sagsøgerne og sagsøgte retsforfølgere en låneaftale på 128 035,51 CHF til finansiering af købet af en lejlighed. Aftalen fastsatte, at lånet ville blive udbetalt med et beløb, der ikke oversteg 300 000 PLN; tilbagesøgning af tilgodehavender i henhold til låneaftalen skulle ske fra en bankkonto i CHF og skulle kun finansieres med midler i denne valuta. I betingelserne for låneprodukterne var det fastsat, at hvis udbetalingen af midler fra lånet i overensstemmelse med låntagers anvisning skulle ske i en anden valuta end

lånevalutaen, skulle dette ske efter, at banken konverterede valutaen efter bankens vekselkurs for køb/salg af valuta. Hvis der ikke var tilstrækkelige midler til at dække tilgodehavender i henhold til aftalen på låntagerens konto i lånets valuta, kunne banken debitere en af låntagers andre konti, i dette tilfælde efter vekselkursen.

- Den 1. februar 2021 anlagde sagsøgerne et søgsmål ved den forelæggende ret mod den sagsøgte bank, hvori de krævede, at låneaftalen fra 2007 skulle erklæres ugyldig, og at sagsøgte skulle betale sagsøgerne 12 345,55 PLN og 69 589,67 CHF (svarende til det hidtil betalte afdrag på lånet) med lovbestemte morarenter for forsinkelse. Den 29. september 2022 afgav sagsøgerne skriftlige erklæringer, hvori de tilkendegav, at de anså bestemmelserne i låneaftalen vedrørende konvertering af lånebeløbet til CHF og PLN for ulovlige (urimelige), hvorfor de anlagde et søgsmål mod banken. Derudover bekræftede sagsøgerne, at de var blevet gjort opmærksomme på konverteringsklausulernes urimelige (misbrugende) karakter, muligheden for, at retten kunne erklære aftalen ugyldig og virkningerne af ugyldigheden, især parterne i aftalens forpligtelse til gensidig tilbagebetaling af opfyldte ydelser samt muligheden for at påberåbe sig modkrav eller indsigelser om modregning. Det er muligt at gøre krav på såkaldt vederlag for kapitalanvendelsen. Ved retsmødet den 27. januar 2022 instruerede den forelæggende ret sagsøgerne om konsekvenserne af at betragte låneaftalens bestemmelser som urimelige kontraktvilkår og om konsekvenserne af aftalens ugyldighed. Denne instruks var identisk med den, der fremgik af erklæringen af 29. september 2022.

De væsentligste argumenter, der anføres af hovedsagens parter

- Sagsøgerne har gjort gældende, at låneaftalen indeholder urimelige kontraktvilkår, som fører til aftalens ugyldighed, og derfor bør sagsøgte tilbagebetale alle de ydelser, som denne har modtaget i henhold til aftalen. Sagsøgte har derimod nedlagt påstand om afvisning af søgsmålet og gjort gældende, at låneaftalen var gyldig og ikke indeholdt urimelige kontraktvilkår, og at sagsøgerne ikke havde opfyldt nogen uretmæssig ydelse over for sagsøgte.

Kort fremstilling for begrundelsen for forelæggelsen

- Ifølge retten udgør låneaftalens bestemmelser om metoden for udbetaling af lånet og metoden til tilbagebetaling af låneafdrag urimelige kontraktvilkår. I det omfang der udbetales/tilbagebetales i PLN, foretages valutakursomregninger ved anvendelse af den af banken fastsatte kurs, hvilket giver de sagsøgte frihed til at udforme indholdet af parternes ydelser. Aftalen indeholder desuden et forbehold for det maksimale lånebeløb, der udbetales til låntagerne, men angiver ikke det minimumsbeløb, der udbetales til låntagerne. En sådan betydelig forskel i de rettigheder og forpligtelser, der følger af ovennævnte kontraktvilkår, betyder, at disse er i strid med kravene om god tro, hvilket bevirker en betydelig skævhed i parternes rettigheder og forpligtelser ifølge aftalen, hvilket er til skade for

forbrugeren (artikel 3, stk. 1, i direktiv 93/13). Selv om disse vilkår vedrører definitionen af aftalens hovedgenstand, er de ikke udtrykt i et klart og forståeligt sprog (artikel 4, stk. 2, i direktiv 93/13). Desuden blev disse vilkår ikke forhandlet individuelt (artikel 3, stk. 1 og 2, i direktiv 93/13) og var indeholdt i den aftale, der var indgået mellem den erhvervsdrivende og forbrugerne.

- 5 Ifølge den forelæggende ret er det grundlæggende ikke muligt at opretholde en aftale uden de urimelige kontraktvilkår (artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13), især hvad angår de kontraktbestemmelser, der regulerer den måde, som lånet skal frigives på. Låneaftalen udelukker ikke muligheden for at udbetale lånet i CHF, men i den foreliggende sag var det ikke muligt, da midlerne fra lånet skulle indbetales til en bankkonto, som sælgeren havde angivet, og fordi sagsøgerne havde købt den faste ejendom i PLN. Den praktiske umulighed ved at udbetale midler fra lånet i CHF ville føre til, at formålet med låneaftalen ikke kunne opfyldes (finansiering af købet af en lejlighed). Det var derfor ikke muligt at opfylde aftalen, da det ikke var muligt at få udbetalt lånebeløbet af banken. I denne situation bør det ifølge den forelæggende ret fastslås, at aftalen er ugyldig (artikel 58, stk. 1, i den civile lovbog), hvilket betyder, at parterne skal tilbagebetale alle de ydelser, der blev opfyldt i henhold til aftalen (artikel 405, sammenholdt med artikel 410, stk. 1, i den civile lovbog), og derfor bør banken tilbagebetale sagsøgerne, i hvert fald hvad der svarer til alle låneafdrag, sammen med de lovbestemte renter beregnet fra det tidspunkt, hvor banken kom i mora (artikel 481, stk. 1 og 2, i den civile lovbog). Ifølge en alternativ holdning i retspraksis, som ikke deles af den forelæggende ret, kan en låneaftale, som indeholder en anden valuta, udføres, selv når de urimelige kontraktvilkår er fjernet. Da lånebeløbet var angivet i CHF, kan muligheden for direkte udbetaling af lånet i fremmed valuta ikke udelukkes på grund af, at låntageren forpligtede sig til at betale sælgeren af ejendommen i PLN. En ejendomssalgsaftale som særskilt aftale kan ikke være relevant for den juridiske vurdering af låneaftalen. Da låneaftalen, efter de urimelige kontraktvilkår blev fjernet fra aftalen, slet ikke forudså mulighed for udbetaling af lånet i PLN, udgjorde det beløb, der blev udbetalt til sagsøgerne, en uretmæssig ydelse, som de er forpligtede til at tilbagebetale. Men da sagsøgerne de facto ikke modtog lånebeløbet i henhold til aftalen, var de ikke forpligtede til at betale låneafdrag. Hvis aftalen opretholdes, efter at de urimelige vilkår er blevet fjernet fra den, udgjorde alle ydelser, der blev opfyldt af parterne, uretmæssige ydelser, hvorfor de skal returneres. Denne holdning bør dog ikke betingelsesløst afvises. Dette har betydning, hvis det antages, at direktiv 93/13 ikke finder anvendelse på gensidige krav mellem parterne, hvis kontrakten er ugyldig. Der bør nemlig ikke være tvivl om, at direktiv 93/13 finder anvendelse, når restitutionsspørgsmål mellem parterne behandles, hvilket blandt andet fremgår af Domstolens afgørelse af 21.12.2016, sag C-154/15, C-307/15 og C-308/15, Naranjo, som netop behandlede dette spørgsmål. I denne dom fastslog Domstolen, at artikel 6, stk. 1. i direktiv 93/13 er til hinder for en national retspraksis, der tidsbegrænser de restituerende virkninger, når det fastslås, at et kontraktvilkår er urimeligt (præmis 75).

- 6 Den foreliggende anmodning om præjudiciel afgørelse, som den forelæggende ret foreslår bliver besvaret bekræftende, vedrører fortolkningen af artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13. Det følger af Domstolens faste praksis, at denne bestemmelse er præceptiv (jf. Domstolens dom af 14.6.2012, C-618/10, Banco Espanol de Crédito, præmis 40). Dette betyder for det første, at hvis en national domstol finder et urimeligt vilkår i en aftale, er den forpligtet til ex officio at fastslå, at vilkåret ikke er bindende for forbrugeren. Der er dog én undtagelse til denne regel. Forbrugeren kan nemlig beslutte, at han ønsker at være bundet af det urimelige vilkår, og så forbliver aftalen gældende i sin helhed (jf. Domstolens dom af 29.04.2021, C-19/20, Bank BPH, præmis 94-95).
- 7 Denne undtagelse og forbrugers ret til at acceptere et urimeligt kontraktvilkår har skabt uoverensstemmelser i polske domstoles retspraksis. Det første synspunkt vedrørende vurdering af den retlige karakter af en forbrugers beslutning om at opretholde et urimeligt vilkår forudsætter, at det følger af den obligatoriske karakter af artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13, at et urimeligt vilkår ikke binder forbrugeren ex tunc, og retten er forpligtet til at udelukke vilkåret fra aftalen, uanset parternes holdning. Den nationale domstol skal fastslå, at vilkåret kun forbliver gyldigt, hvis forbrugeren har accepteret at være bundet af vilkåret. Forbrugers erklæring om accept af et urimeligt kontraktvilkår er en materiel retsakt med ex tunc-virkning og består i validering af en aftale, der var mangelfuld fra begyndelsen. Forbrugeren er dog ikke forpligtet til at afgive nogen erklæring (jf. den øverste domstols afgørelse af 20.6.2018, III CZP 29/17 og dommen af 28. oktober 2022, II CSKP 898/22). Det andet, modsatrettede, synspunkt accepterer grundlæggende, at et ulovligt kontraktvilkår fra begyndelsen, i kraft af loven, er uden virkning, hvilket er til fordel for forbrugeren, som derefter kan give sit frie og informerede samtykke til at dette vilkår skal finde anvendelse og dermed genoprette vilkårets virkning med tilbagevirkende kraft. Efter denne opfattelse kan den nationale domstol dog først vurdere, om et urimeligt kontraktvilkår binder forbrugeren, efter at han har afgivet en erklæring herom. Da virkningen af et urimeligt vilkår afhænger af forbrugers beslutning, forbliver vilkåret uden virkning, indtil denne beslutning er truffet. Hvis det urimelige vilkår på den anden side er afgørende for, at hele aftalen kan opretholdes, forbliver hele kontrakten følgelig i en tilstand af suspenderet virkning. Indtil forbrugeren træffer beslutning om en eventuel accept af et urimeligt vilkår, kan ingen af parterne reelt kræve hverken tilbagebetaling af ydelsen i henhold til aftalen eller tilbagebetaling af den ydelse, der er blevet opfyldt i henhold til det urimelige aftalevilkår – inden forbrugers beslutning er truffet, vides det nemlig ikke, om vilkåret er bindende for aftalens parter eller ej. Hvis forbrugeren på den anden side er grundigt informeret om sine rettigheder og derefter erklærer, at han ikke er enig i, at det urimelige vilkår skal accepteres og accepterer de deraf følgende konsekvenser (herunder aftalens potentielle ugyldighed), betyder det, at den suspenderede virkning ophører. I så fald er det urimelige kontraktvilkår ikke bindende ex tunc, og alle ydelser, der er opfyldt på grundlag heraf, skal returneres. Denne opfattelse afspejler, ifølge den forelæggende ret, bedre formålene med direktiv 93/13, mens den anden opfattelse indebærer en risiko for følger, der kan være i strid med artikel 6, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, i dette direktiv. Hvis den nationale domstol

ikke kan drage de fulde konsekvenser af urimelige vilkår i kontrakten uden forbrugerens forudgående erklæring, indebærer det en begrænsning af rækkevidden af forbrugerbeskyttelsen, som er tildelt forbrugerne i direktiv 93/13. Dette direktiv pålægger ikke forbrugerne nogen forpligtelse til at foretage handlinger (herunder at afgive erklæringer med specifikt indhold) og forudsiger ingen negative konsekvenser for forbrugerne af en eventuel undladelse af at foretage sådanne handlinger. Tværtimod har Domstolen konsekvent påpeget, at urimelige vilkår ikke er bindende for forbrugeren og derfor skal anses for aldrig at have eksisteret (jf. Domstolens dom af 21.12.2016, C-154/15, C-307/15 og C-308/15, Naranjo, præmis 61). Dette følger af, at artikel 6, stk. 1, i direktiv 93/13 har absolut bindende virkning, hvilket betyder, at den nationale ret er forpligtet til ex officio at fastslå, at forbrugeren ikke er bundet af urimelige aftalevilkår. Imidlertid har Domstolen allerede i præmis 28 i dommen af 21.2.2013, C-472/11, BaniF Plus Bank, fastslået, at »den fulde virkning af den beskyttelse, der er fastsat i direktivet, kræver, at den nationale ret, der ex officio har konstateret, at der foreligger et urimeligt kontraktvilkår, kan drage alle konsekvenser af denne konstatering uden at skulle afvente, at forbrugeren, som er blevet underrettet om sine rettigheder, fremsætter bemærkninger, hvorved det pågældende vilkår påstås erklæret ugyldigt« (tilsvarende Domstolen i sin dom af 30.5.2013, C-397/11, Jörös, præmis 42 og dom af 30.5.2013, C-488/11, Asbeek Brusse og de Man Garabito, præmis 50). Det betyder, at forbrugeren har ret til at beslutte, at den pågældende accepterer urimelige aftalevilkår, men han er ikke forpligtet til at fremsætte nogen bemærkninger i den forbindelse. Det er derfor uacceptabelt at drage negative konsekvenser over for forbrugeren, fordi vedkommende ikke har afgivet en sådan erklæring, eller fordi denne har afgivet den på et senere tidspunkt end det, der er fastsat af den nationale domstol.

- 8 Imidlertid betyder den domstolspraksis, der tvinger forbrugeren til at afgive en erklæring med et bestemt indhold, at en forbruger, der ikke opfylder denne forpligtelse, i praksis ikke er i stand til at opnå retsbeskyttelse på trods af, at der er indgået urimelige vilkår i den aftale, som den pågældende er en part i. Denne beskyttelse er også begrænset i en situation, hvor den nationale domstol betinger erklæringen af, at forbrugerens krav om tilbagesøgning af det uretmæssige udbetalte beløb i henhold til et urimeligt kontraktvilkår, er forfaldent, og at den erhvervsdrivende er forsinket med at opfylde denne ydelse. Her skal man være opmærksom på de komplikationer, der opstår i praksis – det hænder, at domstolene ikke accepterer erklæringer fra forbrugerne selv og forpligter dem til at indsende disse erklæringer på bestemte formularer. Desuden anvender de enkelte domstole instruktioner og erklæringsformularer med forskelligt indhold, hvilket nogle gange får andeninstansretten til at anse den erklæring, som forbrugeren har afgivet til førsteinstansretten, for at være urigtig eller utilstrækkelig. Ved en skriftlig erklæring fra forbrugeren kræver nogle domstole desuden, at en kopi af erklæringen bliver fremsendt til den erhvervsdrivende, og indtil dette sker, er forbrugerens krav ikke forfaldent. Dette har vigtige praktiske konsekvenser. Da kun forbrugerens afgivelse af en erklæring med indholdet accepteret af den nationale domstol gør forbrugerens krav forfaldent, og den erhvervsdrivende bliver forsinket med opfyldelsen af det, vil omfanget af de

tilbagebetalingskrav, der tilkommer forbrugeren, afhænge af datoen for forbrugerens afgivelse af erklæringen. Løsningen af ovenstående tvivl er af væsentlig betydning for behandling af denne sag. Afhængigt af hvilken af datoerne (datoen for indlevering af stævningen, dens overbringelse til sagsøgte, indgivelse af erklæringen), der skal anses for at være forfaldsdatoen for sagsøgernes krav, vil den forelæggende rets afgørelse om datoen, hvorfra der skal pålægges renter for sagsøgte, være anderledes.

- 9 Muligheden for en så væsentlig begrænsning af omfanget af forbrugernes tilbagebetalingskrav rejser tvivl om, hvorvidt det er i strid med effektivitetsprincippet. I en situation, hvor et krav om tilbagebetaling af en uberettiget ydelse som regel forfalder efter, at en betalingsanmodning er blevet sendt (artikel 455 i den civile lovbog), synes pålæggelse af yderligere krav til forbrugere, der gør krav på deres rettigheder som følge af indgåelsen af urimelige vilkår i deres aftaler, også at tilsidesætte ækvivalensprincippet. Så længe forbrugerens krav ikke er forfaldent, kan den pågældende ikke modregne kravet i det krav, som tilkommer den erhvervsdrivende over for forbrugeren (artikel 498, stk. 1, i den civile lovbog). Den manglende klarhed med hensyn til, hvornår forbrugerens krav forfalder, gør det også vanskeligt at fastlægge den nøjagtige størrelse for vedkommendes krav - for hvis skyldneren ønsker at afvikle sin gæld i en fremmed valuta (i dette tilfælde i CHF), fastsættes værdien af den fremmede valuta til den gennemsnitlige valutakurs offentliggjort af Polens nationalbank på den dato, hvor kravet forfalder (artikel 358, stk. 2, i den civile lovbog).
- 10 Den forelæggende ret har ikke bestridt vigtigheden af at oplyse forbrugeren om konsekvenserne ved at fjerne urimelige vilkår fra aftalen. Forpligtelsen til at give en sådan information følger direkte af præmis 99 i Domstolens dom i sag C-19/20, Bank BPH. Ikke desto mindre synes en sådan fortolkning, ifølge hvilken effektiviteten af at fremsætte tilbagebetalingskrav, der tilkommer forbrugere, og omfanget af disse krav begrænses som følge af behovet for at give forbrugeren ovennævnte information og for at sikre, at det er blevet forstået af vedkommende, at være i strid med direktivets formål. Tilsvarende bør forbrugerens ret til at acceptere urimelige aftalevilkår (som vedkommende måske slet ikke er interesseret i) ikke stille denne i en dårligere retsstilling, end hvis han eller hun slet ikke havde en sådan ret.